

Schrijven in de onderbouw

Hoe stimuleer je ontluikend schrijven op een betekenisvolle manier?

LNT, 20 maart 2025

Jantien Dhont

Fragment 'Oesje'

Uit: 'Een dik jaar Julia en Ot'

Elle van Lieshout en Erik van Os,
Lemniscaat, 2015/2022

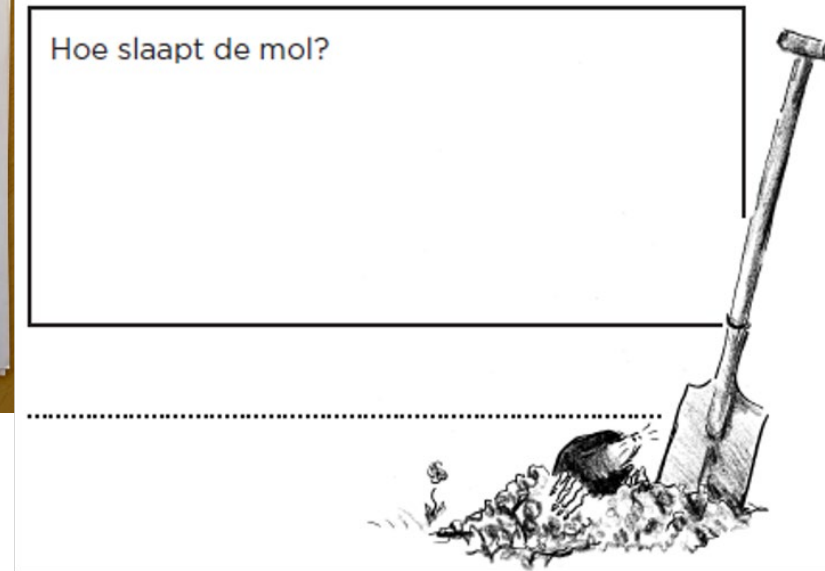
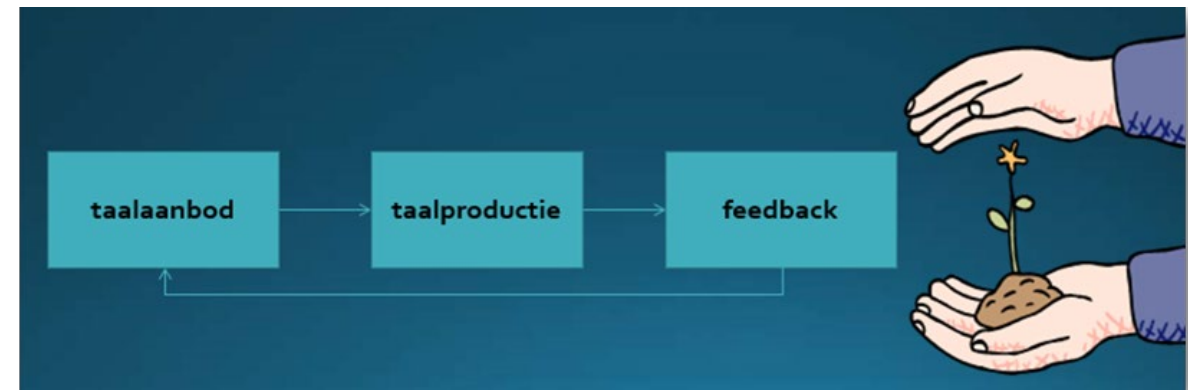
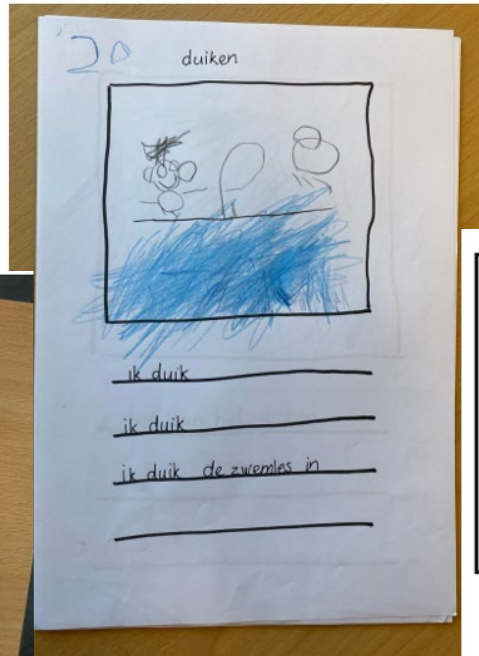

Het programma

- Achtergrond en bedoeling project Schrijven in de onderbouw
- Definitieve conceptkerndoelen – Schrijven
- Ontluikend schrijven vanuit een duidelijke visie op taalonderwijs
- Inkijkje in het materiaal
- Indrukken uitwisselen

Waarom zou je (leren) schrijven?

- Communicatieve functie
- Expressieve functie
- Conceptualiserende functie

Taal als basisvaardigheid

Lezen, schrijven, spreken en gesprekken voeren

Schrijven

po / sbo

po-leerlingen

sbo-leerlingen

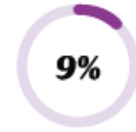
beheerst
niveau 1F

beheerst
streefniveau 2F

beheerst
niveau 1F

beheerst
streefniveau 2F

In zowel po als sbo ligt meer nadruk op vorm dan op inhoud. Ook is er meer aandacht voor het schrijfproduct dan voor het -proces.

Gemiddeld besteden zowel po- als sbo-leraren een uur per week aan schrijfonderwijs. Schrijven heeft op veel scholen weinig prioriteit. Het accent ligt op lezen, spelling en woordenschat.

Schrijven

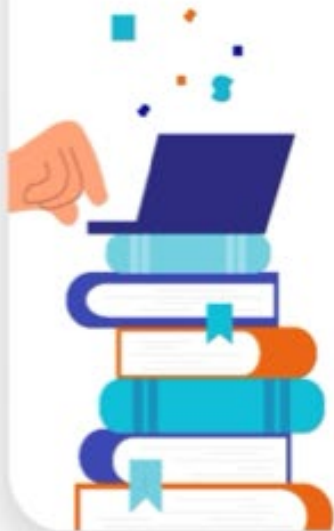
vo

van de leerlingen vmbo-basis beheerst niveau 2F. Verder zijn er weinig gegevens bekend over het schrijfniveau in het vo.

Er gaat weinig tijd en aandacht naar schrijfonderwijs door de nadruk op lezen.

Didactiek

- Maak gebruik van bewezen effectieve didactiek.
- Zorg voor een rijk taalaanbod.
- Bevorder lees- en schrijfmotivatie.
- Zet meertaligheid in bij het leren.

Samenhang

- Zorg voor samenhang tussen lezen, schrijven en mondelinge taalvaardigheid.
- Zorg voor betekenisvolle verbinding tussen taalverzorging en lezen, schrijven en mondelinge taalvaardigheid.
- Verbind de taalvaardigheden expliciet aan andere vakken.
- Houd zicht op de doorlopende leerlijn van de taalvaardigheden.

Adviezen versterken basisvaardigheden

Toetsing

- Start vanuit taaldoelen. Stem daar formatieve evaluatie en summatieve beoordeling op af.

Organisatie

- Verdeel de onderwijstijd over de taalvaardigheden evenrediger: besteed meer aandacht aan schrijven en mondelinge taalvaardigheid.

Overzicht definitieve conceptkerndoelen po

Overkoepelend

- Kerndoel 1 Taal- en leesomgeving
- Kerndoel 2 Taal in de leergebieden

Domein Communicatie

- Kerndoel 3 Luisteren en lezen met begrip
- Kerndoel 4 Luisteren en lezen met diep begrip
- Kerndoel 5 Doelgericht spreken en schrijven
- Kerndoel 6 Creatief taal gebruiken
- Kerndoel 7 Schrijven om te leren
- Kerndoel 8 Bronnen verkennen
- Kerndoel 9 Doelgericht gesprekken voeren
- Kerndoel 10 Gesprekken voeren om te leren
- Kerndoel 11 Reflecteren op taalactiviteiten

Domein Taal

- Kerndoel 12 Vorm en betekenis beschouwen
- Kerndoel 13 Spelling, formulering en interpunctie
- Kerndoel 14 Talige identiteit
- Kerndoel 15 Taalvariatie en taalverandering

Domein Literatuur

- Kerndoel 16 Leesvoorkeur
- Kerndoel 17 Waarde van literatuur
- Kerndoel 18 Verhalende teksten
- Kerndoel 19 Literaire genres

Kerdoel 5

Doelgericht spreken en schrijven

Doelzin

De leerling spreekt en schrijft afgestemd op doel, publiek en context.

Het gaat hierbij om

- hanteren van een passende aanpak;
 - in eigen woorden verwerken van informatie uit verschillende bronnen tot een gestructureerde tekst met bronvermelding;
 - inzetten en uitbreiden van kennis over de vorm van teksten: tekstsoorten, tekststructuren, verteltechnieken;
 - schrijven op letter-, schrift- en tekstniveau met een leesbaar handschrift en typschrift, en verstaanbaar spreken;
 - reviseren van de tekst met het oog op doelgerichte communicatie: taalgebruik en taalverzorging.
-

Te denken valt aan

- verzamelde informatie uit bronnen in deelonderwerpen clusteren in een eenvoudig schrijfplan;
 - een mondelinge of schriftelijke instructie maken voor een bekend publiek;
 - een persoonlijke anekdote vertellen met toepassing van kennis over verteltechnieken;
 - een betogende tekst schrijven bij een wereldoriënterend of burgerschapsthema;
 - een tekst reviseren op basis van feedback.
-

Kerdoel 6

Creatief taal gebruiken

Doelzin

De leerling gebruikt taal op een creatieve manier.

Het gaat hierbij om

- verkennen van creatief taalgebruik van anderen in literaire en zakelijke teksten;
 - verwoorden van eigen ideeën, gedachten, ervaringen, gevoelens en fantasieën;
 - experimenteren met klanken, woorden, zinnen, literaire genres, taalregels, taalconventies en visuele vormen;
 - waarderen van creatief taalgebruik.
-

Te denken valt aan

- een taaluiting in de thuistaal verwerken op een poster;
 - een rap maken over gevoelens of ervaringen;
 - een kort verhaal schrijven op basis van een associatieketen;
 - in de huid kruipen van een voorwerp en de gevoelens van het voorwerp beschrijven.
-

Kerdoel 7

Schrijven om te leren

Doelzin

De leerling schrijft om tot kennisopbouw of begrip te komen.

Het gaat hierbij om

- noteren van hoofd- en bijzaken, indrukken en vragen bij gelezen, bekeken of beluisterde inhoud;
 - samenvatten van gelezen inhoud;
 - verwoorden, onderbouwen en ordenen van gedachten, verworven inzichten en kennis in een tekst of schema;
 - inzetten en uitbreiden van school- en vaktaal;
 - schrijven op letter-, schrift- en tekstniveau met een leesbaar handschrift en typschrift.
-

Te denken valt aan

- een schema maken bij een geschiedenistekst, zoals een tijdlijn of oorzaak-gevolgschema;
 - aan het eind van de les op een Post-it schrijven wat je geleerd hebt of wat je moeilijk vond;
 - een schriftelijke brainstorm om de achtergrondkennis te activeren.
-

Werken aan schrijfvaardigheid in de onderbouw

Vanuit een duidelijke visie op taalonderwijs

Wat is schrijven in de onderbouw?

Fase 1

Tekenen. In deze fase is er nog geen verschil zichtbaar tussen tekenen en schrijven.

Fase 2

Krabbelen. Een kind in deze fase geeft woorden weer met krabbels.

Fase 3

Ketens letterachtige vormen of letters. In deze fase beseft een kind dat woorden weergegeven worden door reeksen abstracte tekens. Ook heeft het kind door dat deze tekens bij elk woord in een andere volgorde staan.

Fase 4

Het gebruiken van één of enkele letters voor het hele woord. Een kind in deze fase schrijft net zo goed van links naar rechts als van rechts naar links.

Fase 5

Invented spelling. In deze fase schrijft het kind de klanken zoals het ze hoort. Deze spontane spelling verandert geleidelijk in spelling volgens de regels.

Figuur 3: fasen schrijfontwikkeling (Bus et al., 1991).

Waarom zou je ontluikend schrijven stimuleren?

'Durf als leraar aan al je kleuters verhalen en prentenboeken met een rijke woordenschat voor te lezen (elke dag!); durf hen prikkelende vragen over hun luisterervaring te stellen.

Trek die lijn van rijke teksten en diepgaande gesprekken in alle leerjaren van het basisonderwijs door. Durf leerlingen vragen om te 'schrijven' over de teksten die ze hebben gelezen, ook creatief!

(Citaat Kris van Den Branden, blog Duurzaam Onderwijs)

Auditieve training blijkt niet zinvol in relatie tot het leren lezen (Ise et al., 2012). De tijd die voor toekomstige zwakke lezers beschikbaar is, kan beter worden besteed aan de ontwikkeling van letterkennis en inventied spelling (functioneel schrijven). (Smits en van Koeven, 2020)

Nieuwe handreiking en schrijfactiviteiten, SLO

The cover features a circular photograph of a young boy smiling while writing at a desk. The background is white with a blue circle and a teal triangle in the top right corner. The title is in a large, black, sans-serif font. Below the title is a horizontal line, followed by a subtitle and the date. The SLO logo is at the bottom left.

Handreiking
schrijven in de
onderbouw po

Hoe stimuleer je ontlekend schrijven
op een betekenisvolle manier?

Februari 2025

slo / Het Overheids Instituut
voor de Ondernemingswet

The cover features a circular photograph of three children looking at a tablet together. The background is white with a blue circle and a teal triangle in the top right corner. The title is in a large, black, sans-serif font. Below the title is a horizontal line, followed by a subtitle and the date. The SLO logo is at the bottom left.

Eropuit!

Thematische schrijfactiviteiten voor groep 1-2 en 3
bij de handreiking schrijven in de onderbouw.

Februari 2025

slo / Het Overheids Instituut
voor de Ondernemingswet

20

duiken

ik duik

ik duik

ik duik de zwembad in

Uitgangspunten

1. Procesgerichte schrijfdidactiek
2. Koppeling literatuur/lezen en schrijven
3. Thematische context: rijk, betekenisvol, actief en samenhangend
4. Kennismaken met genres
5. Focus van instructie
6. Feedback van leerlingen

1. Het didactisch fasenmodel

Aangepast aan de doelgroep

1. Oriënteren op het schrijven
2. De schrijfoopdracht
- 3. Hulp tijdens het schrijven**
4. Bespreken en 'herschrijven' van de tekst
5. Publiceren van de tekst

2. Koppeling lezen en schrijven, jeugdliteratuur

3. Thematische context

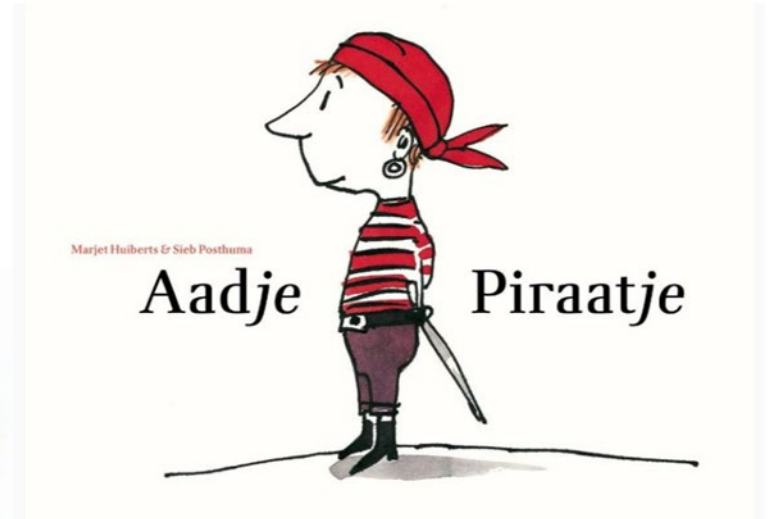
Rijk en betekenisvol

Breed thema: Eropuit!

We gaan zwemmen

Samen naar de stad

Er leeft iets onder de grond

Aadje Piraatje kon nog niet zwemmen
Dus gooide z'n vader een werphengel uit
Aadje Piraatje hing aan het haakje
En vader Piraat riep luid:

Intrekken, wijd en sluit
En een rondje met je armen
Dan spuit je vooruit,
Intrekken, wijd en sluit, dan spuit je vooruit

Alle piraten stonden te kijken
Jan-zonder-hand deed de armen mooi voor
En Joop-houten-poot demonstreerde de beenslag
En iedereen riep in koor:

Intrekken, wijd en sluit
En een rondje met je armen
Dan spuit je vooruit,
Intrekken, wijd en sluit, dan spuit je vooruit

Plotseling stak er een vin uit het water
'Haaien, kijk uit!' schreeuwde Goof-zonder-oog
Eén grote haai rook aan Aadje z'n tenen
En Aadje die piepte heel hoog:

Intrekken, wijd en sluit
En een rondje met m'n armen
Dan spuit ik vooruit,
Intrekken, wijd en sluit, dan spuit ik vooruit

Aadje vloog door 't water en geen haai die hield hem bij
Hij kreeg meteen diploma A en iedereen was blij
En 's avonds was het feest aan boord met rum en ossenworst
En alle piraten zongen de hele nacht uit volle borst:

Intrekken, wijd en sluit
En wat haaien bij je billen
Dan spuit je vooruit
Intrekken, wijd en sluit, dan spuit je vooruit.

Bronvermelding

Tekst en muziek: Marjet Huiberts en Henny Vrienten

Aadje piraatje leert zwemmen

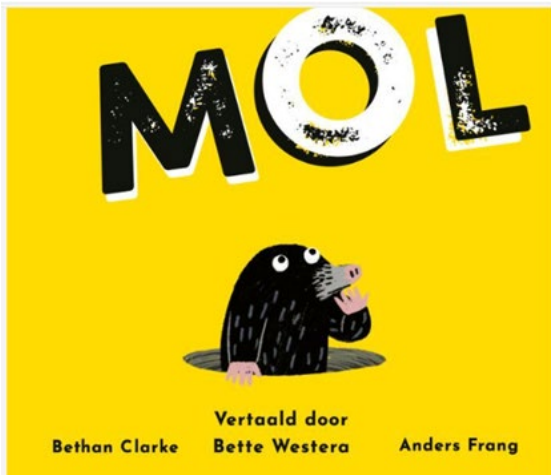
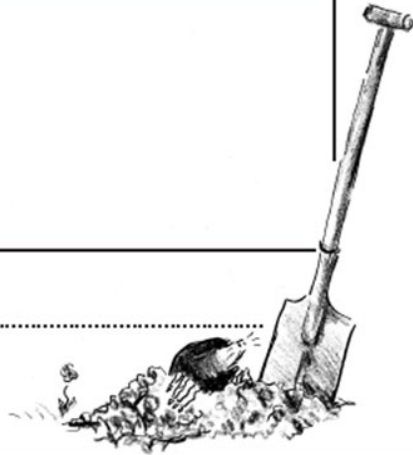
[boekje_aadje_piraatje_zwemles_klein.pdf](#)
[Aadje Piraatje - Educatieve iPad app](#)

Thema: Ik leer zwemmen

Verhaallijn	Mogelijke sleutelvragen
Opening van het thema (plaats, situatie, personen, probleemstelling)	<ul style="list-style-type: none">• Wie heeft er weleens gezwommen?• Waar deed je dat? (zwembad, zee, meer)• Wie is (net) begonnen met zwemles?• In welk bad zit je?• Wat moet je in dat bad laten zien?• Wie zwemt er al in het diepe?• Wie zwemt er al onder water?
Episode 1 Aadje Piraatje krijgt zwemles van zijn vader op zee en de overige piraten.	<ul style="list-style-type: none">• Wat zijn piraten?• Waarom is het belangrijk dat Aadje Piraatje leert zwemmen?• Wat moet je doen met je armen en benen als je de schoolslag zwemt?• Welke hulpmiddelen kun je gebruiken als je nog niet kunt zwemmen?• Welke materialen blijven drijven en welke materialen zinken?
Episode 2 Aadje Piraatje wordt achterna gezeten door een haai en moet daarom wel zwemmen!	<ul style="list-style-type: none">• Wat weet je over een haai?• Is Aadje Piraatje bang voor de haai, denk je?• Krijgt de haai Aadje te pakken in het verhaal?• Waarom leert Aadje opeens heel snel zwemmen?
Episode 3 Aadje Piraatje viert feest aan boord met rum en ossenworst, want hij heeft diploma A gehaald.	<ul style="list-style-type: none">• Waarom is het feest aan boord?• Hoe vieren de piraten feest?• Wat is rum? Wat is ossenworst?• Wie heeft net als Aadje zwemdiploma A?• Gaat het in het echt ook zoals bij Aadje Piraatje? Wat is er anders?

Actief en samenhangend

Hoe slaapt de mol?

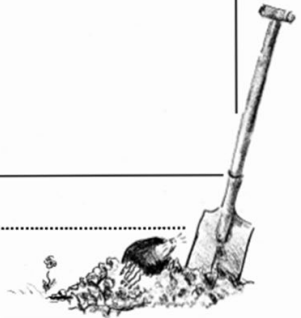
4. Genres: verhaal, informatietekst, gedicht

Kopieerblad 5 Naam

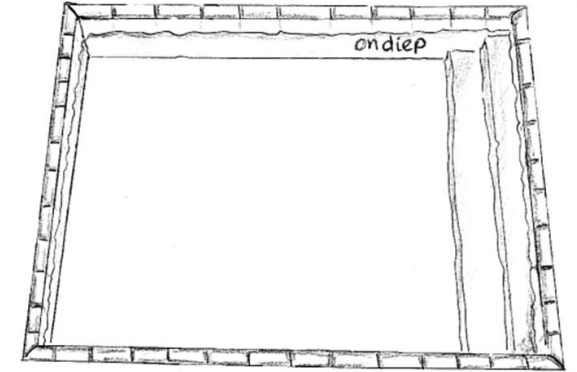

In de natuur

Wat eet de mol?	Hoe graaft de mol?
Hoe speelt de mol?	Hoe slaapt de mol?

slo / Lezen schrijven met peer response
Auteurs: J. Drukt, M. Hoogerwerf
Illustraties: V. van Asperen
SLU, 2024

Koos Konijn
houdt van zonneschijf

.....

.....

.....

.....

5. Focus van instructie

Met interactieve scaffolding

Bij deze schrijfactiviteit ontdekken leerlingen:

- wat actiewoorden zijn;
- dat je met actiewoorden heel precies kunt tekenen en beschrijven wat er gebeurt.

Hulp tijdens het schrijven

1. De leerling knipt plaatjes uit van zwemmende kinderen;
2. De leerling tekent zelf een zwemactie;
3. De leerling maakt een tekening van een zwemactie en stempelt of schrijft er zelf enkele woorden bij.

woorden of woordgroepen bij de tekening schrijven door leerkracht of de leerling; ook in de thuistaal (Google translate)

Thuis gesprek voeren n.a.v. de tekening/thema

6. Feedback leerlingen

Wat zie je op de tekening?

Zie je wat iemand doet in het zwembad?

Is het een actie?

Waaraan zie je dat?

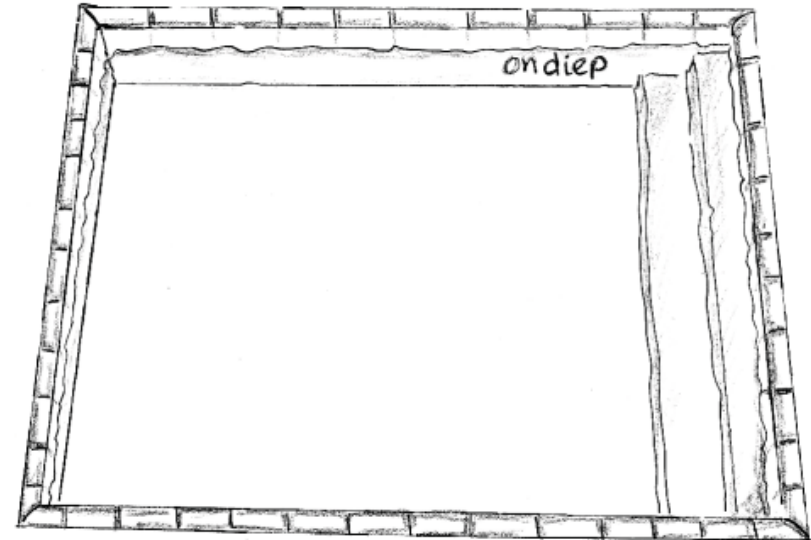
Kun je ook zien of iemand het leuk vindt om in het zwembad/in of onder water te zijn?

Waaraan zie je dat?

Kopieerblad 1

Naam

In het zwembad

.....

.....

.....

.....

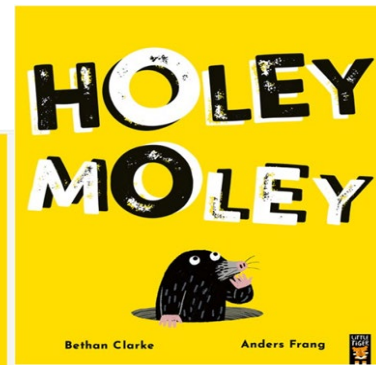
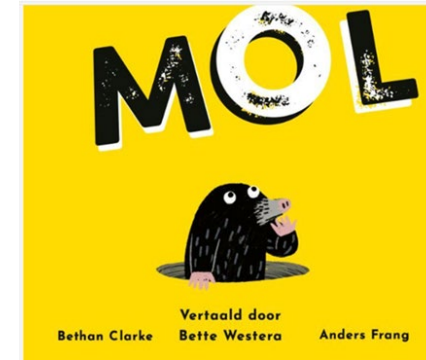
Informatieve tekst over mol

Tijdens deze activiteit ontdekken leerlingen (focus van instructie):

- wat **actiewoorden** zijn (herhaling);
- dat je met **actiewoorden** heel precies kunt tekenen en beschrijven wat een dier doet (herhaling);
- wat een informatietekst is.

De schrijfactiviteit

Vertel de leerlingen dat ze met tekeningen en woorden een informatietekst gaan maken waarin ze vertellen wat een mol allemaal doet. Dit doen ze door **vier acties van de mol te tekenen en te beschrijven met actiewoorden**. Ze kunnen tekenen en de tekeningen aanvullen met woorden (stempelen, naschrijven of zelf schrijven).

Hulp tijdens het schrijven

1. De leerling knipt plaatjes uit van een mol en plakt ze in de kaders;
2. De leerling tekent zelf de vier acties in de voorgedrukte kaders van het uitgedeelde werkblad, **de leerkracht schrijft er eventueel woorden bij**;
3. De leerling tekent zelf de vier acties en stempelt er enkele woorden of zinnen bij (*in de thuistaal*);
4. De leerling tekent zelf de vier acties en schrijft woorden of zinnen na **die de leerkracht heeft voorgeschreven**, of schrijft de woorden er zelf bij (*in de thuistaal*).

Tekstbespreking

Per groepje (maximaal vier) kunnen kinderen naar elkaars tekeningen kijken en met elkaar bespreken:

Waar op de tekening eet de mol? Wat eet hij?

Waar zie je de mol graven? Hoe graaft hij?

Waar zie de mol spelen? Hoe/wat speelt hij?

Waar zie je de mol slapen? Hoe kun je dat zien/waaraan zie je dat?

Welke actiewoorden zijn bij de tekeningen geschreven?

Foto: Norbert Waalboer

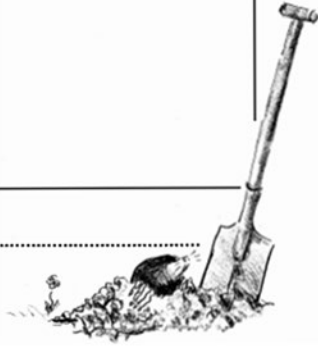
Publiceren van de teksten

Verzamel alle infoteksten van de kinderen en bundel deze.

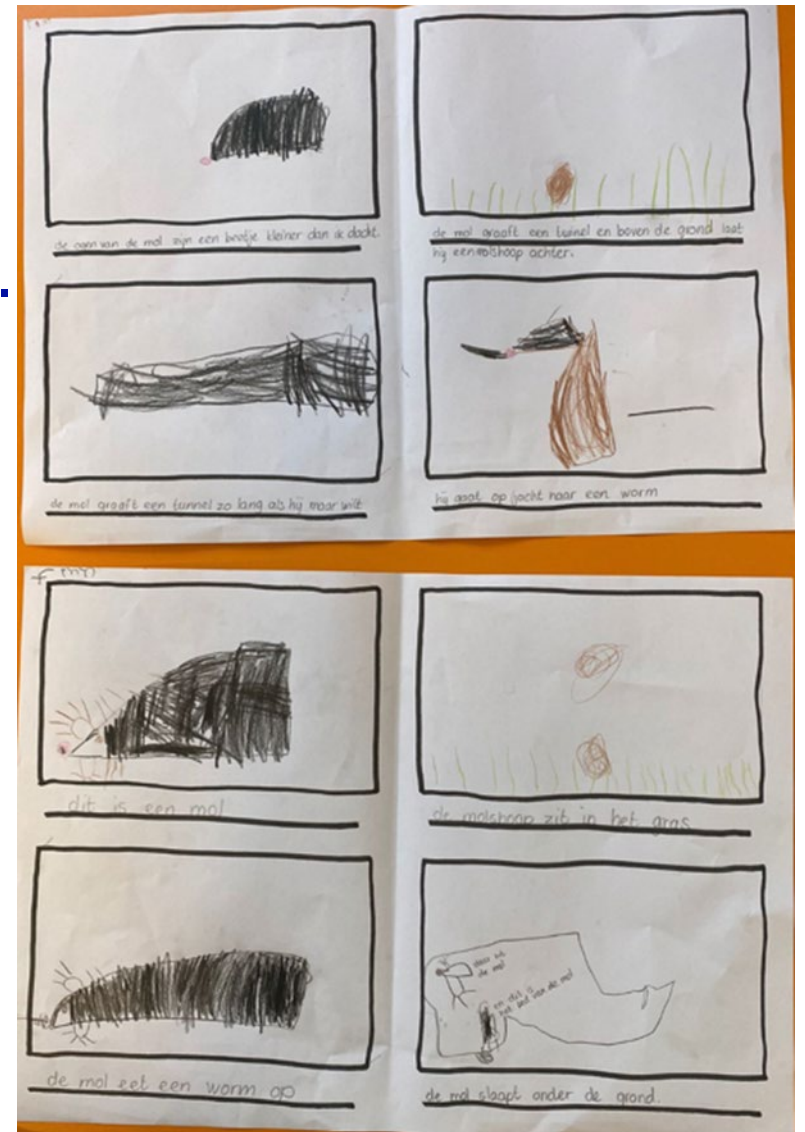
Kopieerblad 5 Naam _____

In de natuur

Wat eet de mol?	Hoe graaft de mol?
Hoe speelt de mol?	Hoe slaapt de mol?

slo Lezen schrijven met veel responsie
Auteurs: J. Dhont, M. Hoogvliet
Illustraties: V. van Asperen
2020, 2024

Kerdoel 1

Taal- en leesomgeving

Doelzin

De school zorgt voor een rijke taal- en leesomgeving.

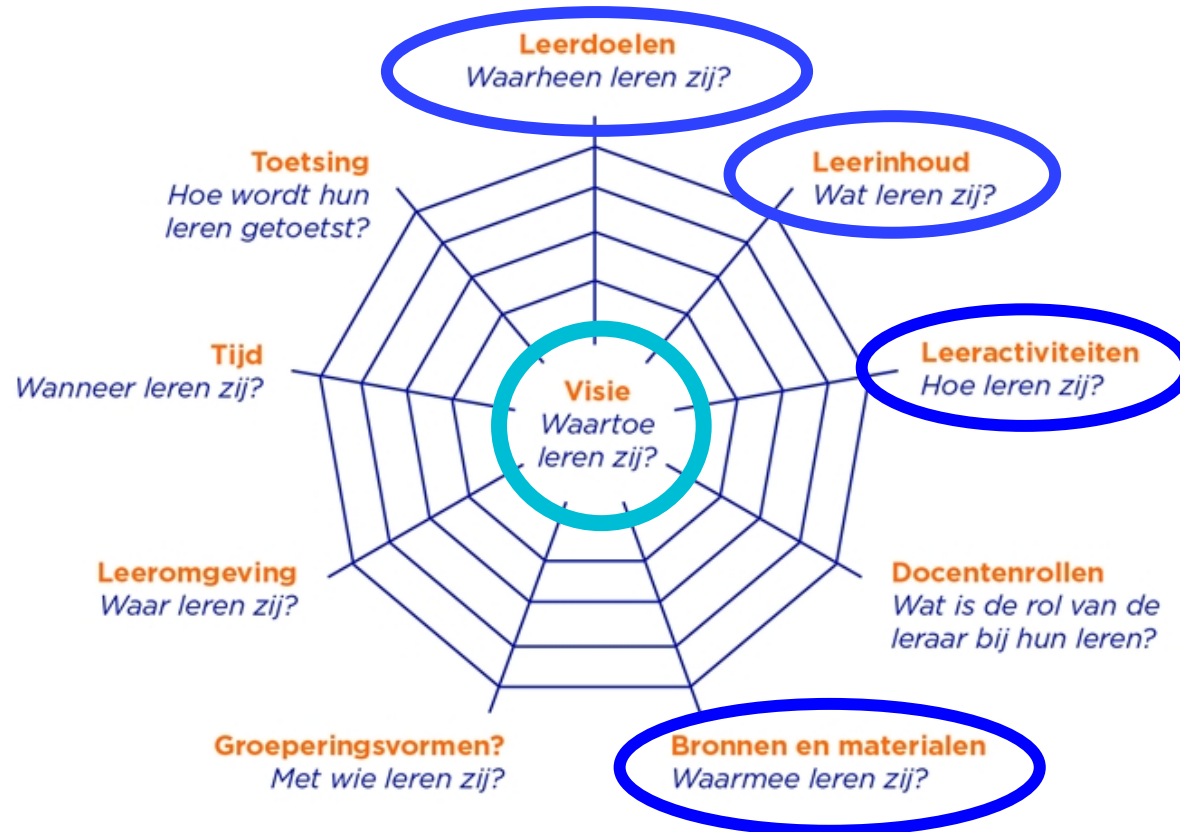
**Het gaat
hierbij om**

- aanbieden van taalactiviteiten in betekenisvolle contexten;
 - aanbieden van een veelzijdig en actueel aanbod van jeugd-literatuur binnen een vaste leesroutine;
 - aanbieden van kennis en vaardigheden uit het leergebied Nederlands in onderlinge samenhang;
 - stimuleren van de leesmotivatie en de durf om te spreken en te schrijven;
 - ruimte bieden aan verschillende talen en taalvariëteiten van leerlingen.
-

**Te denken
valt aan**

- aanbod ontwikkelen voor schoolbreed werken in betekenisvolle thema's met rijke teksten;
 - schoolbrede afspraken maken waarin het aanbod van literatuur en de leesroutine zijn vastgelegd;
 - schoolbrede afspraken maken over het bevorderen van samenhang tussen lees- en schrijfactiviteiten;
 - leesbevorderende activiteiten organiseren en deelnemen aan buitenschoolse leesbevorderingsactiviteiten;
 - ouders betrekken bij het in de thuistaal voorlezen op school.
-

Werken aan een curriculum dat de basisvaardigheden versterkt

Aan de slag in groepjes

Noteer per groepje: welk thema?

Wat is je eerste indruk? *Schrijf steekwoorden in het midden.*

Wat vind je van het thema?

Wat vind je van de opzet?

Wat vind je goed/lastig/een uitdaging?

Wat heb je nodig om dit te gebruiken in de praktijk?

Zorgt de opzet ervoor dat je zelf ook lessen volgens dit stramien kunt ontwerpen?

Of: ga zelf aan de slag met het format en ontwerp je eigen les.

Kun je hier morgen al mee aan de slag?

Ja, want...

Ja, mits...

Anders...

Discussie: De thematische schrijfactiviteiten zijn gedetailleerd uitgewerkt. Vind je dit goed of niet en waarom wel/niet?

Platform Basisvaardigheden

- Effectief schrijfonderwijs op de basisschool > onderzoeksrapport
- Thematische schrijfactiviteiten > lesmateriaal
- Schrijfonderwijs op peil > handreiking
- Reflectiewijzer schrijfonderwijs

Schrijven

14 augustus 2024

> taal-Nederlands

- [schrijven](#)
- lezen
- mondeling
- taalbeschouwing

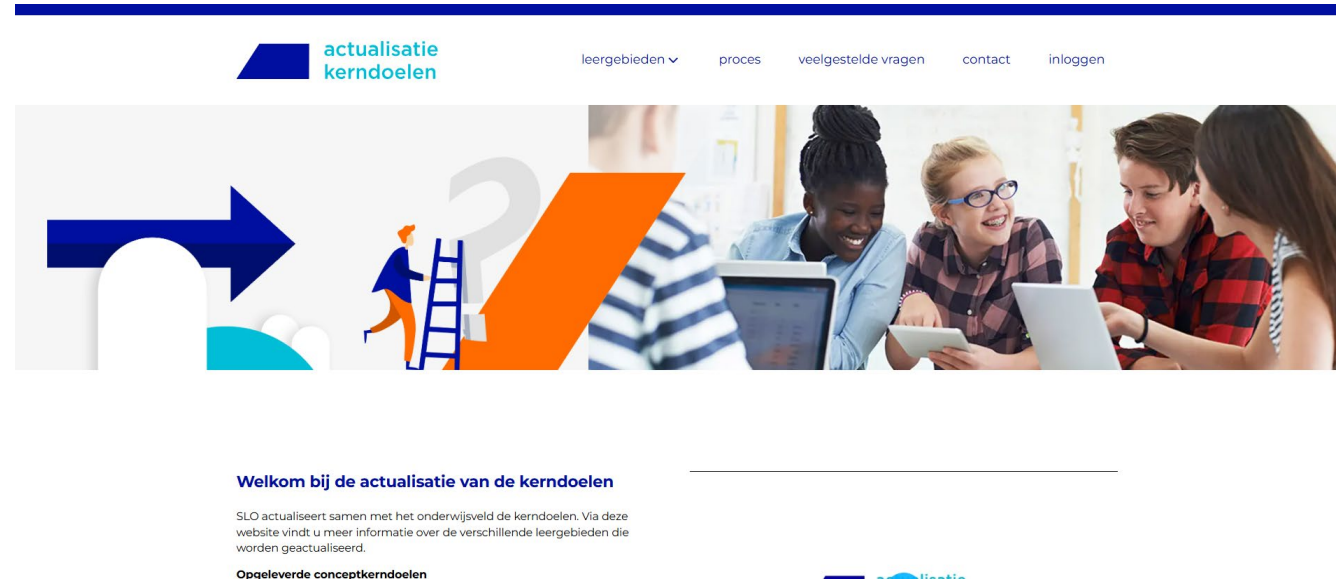
Schrijfvaardigheid

Een instructie schrijven voor het bakken van een muffin, een reflectief verslag schrijven over een museumbezoek of een recensie over een boek. Leerlingen leren in effectief schrijfonderwijs diverse tekstsoorten voorbereiden, schrijven, bespreken, herschrijven en publiceren.

Actualisatie kerndoelen

Meer weten over de actualisatie van de kerndoelen en/of de definitieve conceptkerndoelen bekijken?

Dankjewel voor je aandacht!

Vragen of suggesties?

Jantien Dhont
j.dhont@slo.nl